

Трансформація сучасного освітнього простору

Колективна монографія

УДК 37
Т65

Т65 **Трансформація сучасного освітнього простору:** кол. моногр. –
Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. – 244 с.

ISBN 978-617-7886-07-4

Рецензенти

Полубоярина Ірина Іванівна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики мистецької освіти
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського*

Штулер Ірина Юріївна,
*доктор економічних наук, професор,
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»*

Косуля Ірина Юріївна,
*кандидат соціологічних наук, доцент,
член редакційної колегії збірника наукових праць
«Соціально-гуманітарний вісник» СГ НТМ «Новий курс»*

*Рекомендовано до друку редакційною колегією збірника наукових праць
«Соціально-гуманітарний вісник» (протокол № 1-мн від 23.10.2020)*

У монографії висвітлюються питання сучасної специфіки педагогічної діяльності, психологічні та соціологічні аспекти формування освітнього простору, історико-культурологічні та мовні чинники впливу на освітній процес, економічні, управлінські та правові аспекти розвитку сфери освіти.

Монографія буде корисною науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також широкому колу осіб, які цікавляться питаннями трансформації сучасного освітнього простору.

ISBN 978-617-7886-07-4

© СГ НТМ «Новий курс», 2020
© Автори, 2020

Зміст

	Стор.
Передмова	... 5
Розділ перший.	
Сучасна специфіка педагогічної діяльності	... 7
1.1. Філософські компетентності у педагогічній та науково-дослідній підготовці аспірантів	... 7
1.2. Popular sports groups at the choice of the first-year students	... 14
1.3. Дуалізм в системі професійної освіти і навчання вищої школи	... 19
1.4. Реалізація соціально-педагогічної реабілітації осіб з РСА в Австрії	... 30
1.5. Ігрові форми в сучасній педагогічній діяльності вищих навчальних закладів (на прикладі журналістської освіти)	... 35
1.6. Особливості впливу умов дистанційного навчання на процеси педагогічної комунікації у ЗВО України	... 42
1.7. Художньо-конструктивна діяльність майбутніх вихователів ЗДО: напрями удосконалення професійної підготовки	... 50
1.8. Викладач вищого навчального закладу – головний суб'єкт сучасного освітнього простору	... 56
1.9. Використання мультимедійних презентацій у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу	... 62
1.10. Сучасний стан освітнього простору університету та перспективи педагогічної діяльності у ньому науково-педагогічних працівників	... 70
1.11. Effective online assessment within distance learning	... 79
Розділ другий.	
Психологічні та соціологічні аспекти формування освітнього простору	... 89
2.1. Формирование образовательного пространства как базиса нелинейного мировоззрения (социально-психологический аспект)	... 89
2.2. Социальные основы управления в чрезвычайных ситуациях	... 99
2.3. Соціально-психологічна взаємодія в сучасному освітньому просторі	... 106

Применительно к чрезвычайным ситуациям формирование целей управления в методологическом плане определяется двумя фундаментальными характеристиками общества как саморазвивающейся биосоциальной системы. Во-первых, его способностью обеспечить собственную стабильность. Это достигается за счет так называемых обратных связей, благодаря которым общество, как и любой живой организм, способно преодолевать внешние угрозы, уменьшать риск своего разрушения. Во-вторых, способностью обеспечить собственное развитие, используя положительные обратные связи, которые содействуют поддержанию изменчивости системы, ее эволюции.

Таким образом, предотвращение причин возникновения чрезвычайных ситуаций и их самих является наиболее эффективной стратегией управления, в максимальной степени приближающей нас к идеализированной цели – полной безопасности развития общества.

Управление в условиях чрезвычайных ситуаций – одно из самых непростых государственных управлений. Оно требует от государственных органов власти, во-первых, быстроты и оперативности в принятии решений, во-вторых, слаженности и мобильности при осуществлении специальных мер по защите населения и окружающей среды, в-третьих, развитую систему оповещения и предупреждения населения о чрезвычайных ситуациях и т.д.

Источники

1. Архипова, Н.И. Управление в чрезвычайных ситуациях / Н.И. Архипова. – М.: РГГУ, 2008. – 474 с.
2. Бабосов, Е.М. Катастрофы как предмет социологического анализа // Социологические исследования. – 1998. – №9. – С. 19-25.
3. Порфирьев, Б.Н. Организация управления в чрезвычайных ситуациях / Б.Н. Порфирьев. – М.: Знание, 1989. – 64 с.
4. Чувин, Б.Т. Человек в экстремальной ситуации // Человеческий фактор. – 2008. – № 2(17).

Ковальська Наталя Михайлівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Херсонський національний технічний університет

Богатьорова Лариса Михайлівна

Кандидат географічних наук, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

2.3. Соціально-психологічна взаємодія в сучасному освітньому просторі

Вступ. В умовах сучасного суспільства питання освіти молодого покоління набувають особливого значення, оскільки нові пріоритети розвитку цього суспільства, що орієнтовані на врахування індивідуальних рис людини в певній соціальній сфері, виділення

студента / учня як головного суб'єкта в навчальному процесі, призводять до вибору нових форм соціально-психологічної взаємодії в цій площині, що в результаті гарантують досягнення головної мети навчання – не лише набуття студентом нових знань, але й умінь і навичок їх застосування, і поряд із цим – сформованості особистості, яка здатна до власної інтерпретації готових ідей, а також до продуктивної комунікації.

Уміння комунікувати передбачає наявність особливої компетентності, що включає знання про довколишній світ, здатність виділяти основні з них, які є найбільш актуальними в певних умовах, а також здібність установлювати продуктивні зв'язки в межах фахового спілкування. Ці риси виробляються в процесі соціально-психологічної взаємодії в освітній сфері, де кожен її суб'єкт – студент, викладач, практичний психолог, адміністратор, члени сім'ї – роблять внесок у формування такого комунікативного комплексу. Те, що сам студент (учень) також бере участь у цьому процесі, не викликає сумніву, адже мотивація потребує обов'язкового зворотнього зв'язку – індивідуальної рефлексії з продуктивним результатом. Саме тому ми маємо дослідити рольову специфіку кожного суб'єкта освітньої комунікації в межах соціально-психологічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище вченими розглядається як цілісний соціально-психологічний простір, що передбачає чітко структурований комплекс умов, взаємозв'язків і залежностей, цілей і мотивів, взаємин і позицій та в якому здійснюється цілеспрямований психологічний вплив педагогів-викладачів на студентів [1, С. 5]. Тобто передбачається створення відповідної атмосфери навчання, освітнього контексту, де б студенти не лише отримали потрібні їм у майбутньому знання й навички, але й набули вмінь виявляти особисті концептуальні твердження, вибирати найбільш ефективні засоби навчальної діяльності та налагодження міжособистісних стосунків, і не лише з іншими студентами, але й з викладачами та іншими працівниками навчального закладу. Українські вчені А. Гірняк, О. Васильків [2], Г. Горбань [3], Л. Джигун, В. Хіміч [4], В. Москаленко [5] розглядають такі процеси, послуговуючись категоріями психології, І. Беседовська [6], Т. Равчина [1], Н. Слободяник [7] та інші – у контексті особистісно орієнтованого навчання.

Узагалі питання психологічної взаємодії досліджувалися німецькими вченими ще з ХІХ століття, проте предметна сфера нашого дослідження обмежується спілкуванням в освітньому процесі, що в українській науці також диференціюється. Зокрема, Одеська наукова школа психологічної взаємодії досліджує сферу менеджменту, а Львівська – освіти. Проте таке розмежування має формальний характер,

оскільки головна мета психологічної взаємодії є спільною – пріоритет гуманістичного начала в розвитку людини, винайдення певних чеснот, які мають бути сформовані в кожного члена соціуму. Оскільки ж педагогічна взаємодія розглядається як засіб спілкування, що забезпечує комунікацію між суб'єктами освітнього процесу та стимулює розвиток їх особистості, З. Ковальчук додає ще одну її функцію – формування нових особистісних психологічних утворень, що потребує регулярного моніторингу стану співвідношення такої взаємодії в окремому освітньому закладі та загалом у державній сфері освіти [8, С. 79].

Недарма вчені акцентують не лише на взаємодії суб'єктів процесу навчання, але й на особливостях розвитку їхньої комунікативної соціалізації. Тобто провідна функція освіти – розвивальна, яку Н. Слободяник убачає в таких принципах: 1) основна мета освіти – розвиток людини, зокрема її духовної сфери; 2) основа освітнього процесу – взаємодія вчителя й учня, паритетні відносини, що передбачають взаємовплив і взаємодію; 3) критерій ефективної діяльності вчителя – уміння організувати навчальний процес, що передбачає як створення умов для саморозвитку учня, так і розвиток самого педагога; 4) розвивальна освіта будується на використанні психологічних особливостей розвитку учнів і педагогів [7]. Саме в таких умовах можуть бути сформовані означені З. Ковальчук нові особистісні психологічні утворення.

Відповідно до означеного нами вище виділення студента як головного суб'єкта в навчальному процесі його рольову специфіку в межах соціально-психологічної взаємодії проаналізуємо першою.

Т. Равчина описує особливості взаємодії студента з освітнім середовищем через мотив міжособистісної комунікації молоді в умовах спільноти, що об'єднана певними цільовими орієнтирами до цивілізованого європейського суспільства, згідно з положеннями щодо організації освітнього процесу, відповідно до яких студент як головний суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності набуває нових знань, спираючись на власний (або його близьких) досвід, а тому нову інформацію він сприймає й інтерпретує саме через цю призму, причому ефективним у цьому є не прийняття певної готової думки, а саме власна її інтерпретація, а також предметний обсяг навчання, що стосується практичного застосування та особистого інтересу. Ці моменти має враховувати викладач, пропонуючи студентові ситуації й контексти, у яких ті набувають досвіду міжособистісної взаємодії [1, С. 4]. Тобто саме комунікативний аспект взаємодії студента з викладачем стає в ній вирішальним.

Тому до процесу формування комунікативних умінь у психологічній площині привернено увагу дослідників, які визначають

відповідні його складові. Зокрема, Л. Березовська називає серед них такі: урахування індивідуальних психологічних особливостей студента, насамперед його інтелектуального розвитку; виявлення рівня розвитку в нього комунікативних умінь – керувати власною поведінкою, бути спостережливим, уважним, креативним; розуміти свого співрозмовника, його психічний стан; уміти вербально й невербально спілкуватися, будувати своє мовлення відповідно до обставин комунікації [9, С. 22]. Л. Джигун і В. Хіміч визначають комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, що виявляються в комунікативних діях, забезпечуючи ефективність процесу спілкування та досягнення у площині наведення стосунків зі студентами, колегами в навчальній діяльності [4, С. 41].

Така компетентність обов'язково включає комплекс умінь, які диференціюються від простих до складних: уміння вербального й невербального спілкування (говорити, слухати, використовувати міміку, жести, умовні позначення тощо); уміння розподіляти власну увагу (розрізняти більш потрібні предмети для вивчення й менш потрібні); уміння соціальної перцепції (розуміти внутрішній стан партнера в комунікації, прогнозувати його реакцію щодо певного впливу); репрезентативне уміння (показати себе перед студентською аудиторією вмiлим фахівцем); уміння керувати своєю поведінкою у спілкуванні (зменшувати ступінь реагування на певні психологічні подразники); уміння встановити діловий та емоційний контакт зі студентами (за допомогою комунікативного пристосування, атаки, утримання чи перехоплення ініціативи у спілкуванні); усе це з метою використати процес спілкування на вирішення педагогічних завдань – навчання й виховання.

Отже, міжособистісна взаємодія студентів відбувається в різних формах комунікації, де суб'єкт виконує різноманітні ролі, розвиває міжособистісні контакти, виробляє власне ставлення до нових знань і розуміння проблем з обов'язковим зворотнім процесом у стосунках із викладачем. Це суб'єкт-суб'єктна форма комунікації в навчальному процесі, що, за аналізом Т. Равчиної, передбачає задіяння механізмів взаєморозуміння (у певному полі взаємних інтересів і позицій), координації (погодженість на таку співпрацю), узгодження (формування спільних намірів і мотивації до взаємостосунків) – як між студентами, так і між студентом і викладачем [1, С.7]. Узагалі соціальна взаємодія, за словами Н. Слободяник, відбувається у процесі спільної діяльності та спілкування, що передбачає й спадкоємництво поколінь, коли життєвий досвід переходить від однієї генерації до іншої (разом із наслідуванням поведінки старших) [7]. Тобто можна зробити проміжний висновок про потребу соціалізації молодого покоління громадян України.

Щодо такої соціалізації студентів у процесі психологічної взаємодії І. Беседовська виділяє важливий мотив адаптації до нових умов навчання, що відбувається на першому курсі й передбачає три форми: 1) формальну (приспосовування до нового комунікативного оточення, змісту й сутності навчального процесу в університеті на відміну від колишньої школи); 2) соціально-психологічну (інтеграція в групі з іншими першокурсниками та загалом університетському середовищі, початки соціальної взаємодії з іншими, зокрема й викладачами); 3) дидактичну (адаптація до нових форм подання навчального матеріалу, виявлення особистих інтелектуальних можливостей і здібностей студента-першокурсника). Ці різновиди адаптації зумовлюють і певні труднощі, що виявляються в низькій успішності вже на першій сесії, ускладнення сприйняття нового навчального матеріалу тощо [6, С. 10-12]. Зарадити цьому можуть відповідні педагогічні заходи, серед яких – виявлення студентів, у яких виникають такі труднощі, і допомога їм, зокрема ознайомлення їх із правилами й рисами вищої освіти, запобігання зайвій насиченості навчального матеріалу, формування вміння сміливо викладати свої думки тощо.

В. Москаленко відзначає, що у процесі соціалізації молоді особистості виникають ситуації, що потребують організаційного впливу у площині засвоєння життєвого досвіду старших поколінь. З іншого боку, стихійна соціалізація частіше не прийнятна [5, С. 107]. Тобто виховання передбачає обов'язкову організованість, що й пропонує традиційна система освіти, яка до того ж передбачає зворотній зв'язок, за якого міксуються здавалося б неспівмірні явища – індивідуалізм і колективізм.

Другий суб'єкт міжособистісної взаємодії в освітньому процесі – викладач – виконує роль уже не лише учасника комунікації (навіть активного), але й її стратега – особи, що планує її етапи, засоби й методи, соціалізує її відповідно до власних намірів і державних орієнтацій освіти. Тому роль викладача у процесі соціалізації особистості, зокрема й студента, аналізується як у площинах суб'єктно-вчинкової парадигми та психологічного моделювання, так і загалом у загальному розумінні актуальності цього процесу в державному житті.

Г. Горбань, аналізуючи положення Закону України «Про освіту», серед учасників освітнього процесу – учнів (студентів), їх батьків, працівників освітньої сфери – виділяє саме вчителів (викладачів) як виконавців мети освіти, що безпосередньо здійснюють усебічний розвиток особистості житини (юнака), її талантів і якостей, сприяють формуванню властивостей, потрібних для успішної її самореалізації. У свою чергу інші організатори навчального процесу працюють для забезпечення таких умов навчання, у яких ця мета здійснюється, що також справляє позитивний (або негативний) вплив на психологічний

розвиток особистості та її комунікативні риси як учасника міжособистісного спілкування [3, С.17-18]. Також на це впливає й суспільство, формуючи певні орієнтації щодо мотивації молодого людини до отримання нових знань, – це можуть бути умови швидких змін, високої технологічності життя, глобалізації світу тощо. Тому викладач мусить перебудовувати своє фахове мислення відповідно до змін у суспільстві, опановуючи нові форми освітньої взаємодії та створюючи й освоюючи новітні технології, зокрема інтерактивні й комп'ютерні.

Щодо рольових особливостей спілкування викладача А. Гірняк та О. Васильків зазначають, що деякі з них впливають на загальний стан психологічного контактування в освітньому процесі. Так, загравання зі студентами, що має на меті отримання популярності серед групи, властиве недосвідченим викладачам; самоусунення чи дистанціювання свідчить про фахову неспроможність або адміністративно-командний стиль управління; і навпаки – ефективним є спілкування, у якому робиться спільна справа, що мотивує студентів краще за все, або ж спілкування на науковій основі, що створює атмосферу серйозного дослідження [2, С. 85]. Відповідно до цього вченими визначаються моделі комунікативної поведінки викладача – диктаторська (волюнтаристська), неконтактна (одностороння), вибіркової уваги (неадекватна), зосередженості на собі (егоїстична), запрограмованого реагування (формалістична), авторитарна (адміністративно-командна) та активної взаємодії (прогресивна) [2, С. 86], з-поміж яких саме остання (як позитивна) передбачає мирне співіснування поруч зі студентським колективом, надання прикладу, як потрібно робити, або мікс цих двох моделей, що відображає повноцінні суб'єкт-суб'єктні зв'язки.

У площині ж виховної функції викладача О. Пасічник виділяє соціальний різновид фахових комунікативних умінь, що передбачають «здатність спрямувати суспільний потенціал на задоволення потреб особистості на основі застосування комунікативних стратегій і тактик» [10, с. 133]. У такому разі викладач мусить насамперед орієнтуватися в соціальній ситуації, де відбуваються як заплановані, так і непередбачені події, що порушують стабільні зв'язки людини з довколишнім світом, і це впливає на цілісність моральних, соціальних, етнічних цінностей і традицій.

Таким чином, викладач має бути інтегрований у процес навчання у формі співробітництва, що, за словами Л. Березовської, має відбуватися виключно в умовах спілкування, заснованого на взаєморозумінні студента й викладача, на емоційності подання навчального матеріалу, на інноваційних формах, зокрема інтерактивних, що загалом сприятиме формуванню у студентів мотивації до отримання

нових знань і, відповідно, самовдосконалення [9, С. 22-23]. Це відповідає стратегії діалогу, яку А. Гірняк та О. Васильків розподіляють у межах ефективної психологічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу на кілька напрямків: 1) порозуміння (досягнення спільних орієнтирів у навчанні); 2) переконання (шлях логічного доведення, правильного мотивування); 3) співробітництво (емпатичні відносини, взаємодопомога в навчанні); 4) авторитетність (активний вплив викладача, але без зайвого тиску на особистість). Така стратегія спрацьовує із застосуванням різноманітних психологічних прийомів – навіювання, зараження, наслідування, емпатії, гумору [2, С. 87], які допомагають досягти зазначеного вище співробітництва.

У свою чергу Л. Джигун і В. Хіміч соціальному діалогу як суб'єкт-суб'єктній взаємодії надають таких ознак: рівність позицій, базована на толерантному ставленні до співбесідника, емоційна відкритість і довіра партнеру у спілкуванні. У такому процесі дві особистості формують спільний психологічний простір, у якому вирішуються як конфлікти, так і навчальні завдання, відбувається ефективна взаємодія. Таким чином реалізуються функції психологічної взаємодії через спілкування в освітньому процесі – інформаційно-комунікативна (передання навчальної інформації), регулятивно-комунікативна (регулювання поведінки у спілкуванні), афективно-комунікативна (урахування впливу емотивної сфери) [4, С. 412. Тобто відбуваються психологічні процеси пізнання особистості, обміну інформацією, організації навчальної діяльності, обміну ролями, самоствердження, зацікавлення цінностями інших осіб і соціальних груп, привернення їх до власних цінностей та ін.

Принагідно зауважимо, що кожен суб'єкт навчально-виховного процесу мусить мати здатність до педагогічної взаємодії, компонентами якої З. Ковальчук називає мотиваційний (орієнтованість особистості на таку взаємодію з потребою в міжособистісній взаємодії, емпатією та позитивним сприйняттям партнерських відносин), когнітивний (здатність до самопізнання та саморегуляції з наявністю теоретичних знань про таку взаємодію), поведінковий (наявність комунікативної компетенції з відповідним толерантним ставленням до співбесідників) [8, С. 80-81]. Тому тут задіяні механізми оволодіння знаннями, самовдосконалення особистості, самоперетворення її в умовах комунікації.

Проте в умовах психологічної взаємодії викладача й студента не лише відбуваються позитивні процеси, що формують нові якості, але й наявні певні психологічні бар'єри, які А. Гірняк та О. Васильків диференціюють таким чином: зумовлені особистісними та фаховими властивостями викладача (наприклад, адміністративний імперативний

стиль спілкування, невміння організувати колектив студентів тощо); зумовлені особистісними психологічними рисами студента (наприклад, індивідуалізм, юнацький максималізм, некреативність, невміння спілкуватися з товаришами чи педагогом, підлабузництво тощо); зумовлені специфікою предмета вивчення (складність засвоєння, надмірна насиченість інформацією, нелогічність структурування матеріалу, розуміння непотрібності такого предмета для майбутньої фахової діяльності тощо); зумовлені несприятливими чинниками навчального середовища, в якому відбувається освітній процес (суперництво між студентами, булінг, ментальні відмінності, санітарно-гігієнічні умови, гендерні проблеми тощо) [2, С. 85]. На нашу думку, це традиційні педагогічні проблеми, що властиві будь-якій системі освіти та виховання, у будь-якому суспільстві за будь-якого політичного режиму, оскільки ґрунтуються вони переважно на суб'єктивній основі.

Ще одним суб'єктом соціально-психологічної взаємодії в освітній сфері є адміністрація навчального закладу, адже згідно з характеристикою освітнього простору, за якою основним ресурсом є особистісно орієнтований підхід до навчання (для соціальної взаємодії між його суб'єктами); основною метою такої взаємодії є створення умов для розвитку молоді (фізичного й психологічного); а розвиток освітнього простору є умовою для розвитку кожного учня та шкільного мікросоціуму (у площині комунікації) [7], ці складові / чинники підлягають передусім адміністративному контролю.

Наприклад, в умовах сучасної тривалої пандемії COVID-19 мають ураховуватися й нові психологічні умови комунікації в освітньому процесі, тобто до функцій консультативно-методичної (для учасників освітнього процесу), просвітницької (для батьків учнів і студентів) додається превентивна – для захисту здоров'я та створення безпечних умов для спілкування під час навчання. Ці аспекти належать до рольових функцій психологічної служби в закладах освіти, що конкретизуються у відповідному Листі МОН [11], де визначаються психодіагностична, консультативна, корекційно-відновлювальна, розвивальна, просвітницька, навчальна, організаційно-методична, а також комунікативна робота, що органічно вписується в актуальний освітній процес.

Практичний психолог у сфері освітньої взаємодії є посередником у системі взаємовідносин суб'єктів освітнього середовища, а тому впливає не лише на студента / учня чи викладача / учителя, але й на загалом процес спілкування, ситуацію в навчальному закладі. Тобто він взаємодіє як із дітьми, так і з дорослими, як індивідуально, так і в групі, контролюючи взаємовідносини як у колі студентів / учнів, так і колі

викладачів, адміністрації [10, с. 133]. Виховна ж функція діяльності психолога передбачає втягнення вихованців у соціальний і навчальний процеси з ознаками їх соціалізації – формуванням соціальних потреб, розвитком соціальних здібностей, установленням взаємодії з іншими суб'єктами, що загалом формує у студентів комунікативні вміння.

Г. Горбань визначає конкретні напрямки роботи психолога освітнього закладу, що впливають на загальний психологічний контекст навчальної діяльності, зокрема в аспекті соціально-психологічної взаємодії: психологічне забезпечення та супровід освітньої діяльності педагогів; підтримувальна робота з учнями, які виявляють труднощі у власній соціалізації в освітньому процесі; консультування керівників навчального закладу [3, С. 18]. Тобто в цьому переліку функцій практичного психолога відзначаємо його безпосередній вплив на розвиток не лише особистості учня / студента, але й особи педагога та менеджера у площині його адаптації до нових умов світового розвитку, зокрема освітньої сфери (акмеологічні, гендерні тощо аспекти).

У такому разі психолог має враховувати динамічні зміни у світі та освіті, до яких мусять бути готові й учні / студенти, й учителі / викладачі. Ці зміни передбачають швидкий розвиток дитини, її соціалізацію, що є набагато складнішою в дорослих людей – її батьків і вчителів. Тому цих суб'єктів освітньої діяльності потрібно об'єднати в певних аспектах таких змін – наприклад, в інтерактивних, коли комунікація відбувається негайно, без затримок і пауз на обдумування. У таких умовах саме дорослі мусять виявляти нові способи взаємодії для порозуміння з молоддю, відшуковуючи адекватні вирішення нових завдань освітньої взаємодії.

З іншого боку, З. Ковальчук психологічний супровід навчально-виховного процесу в сфері освіти розглядає комплексно – як систему фахової діяльності педагогів, психологів, спрямованої на «забезпечення активізації змістовних характеристик усіх структурних компонентів педагогічної взаємодії, а також стимулює процес розвитку через навчання суб'єкта навчально-виховного процесу на всіх етапах його індивідуального та соціального становлення і самоствердження». Сюди ж додається і спрямованість студентів «на актуалізацію власних потенційних особистісних можливостей» основним завданням психологічного супроводу навчально-виховного процесу зі створенням «ситуації розвивальної взаємодії, забезпечення оптимальним умов для ефективного набуття знань, вироблення і засвоєння нових умінь і навичок» для власної самореалізації [8, С. 80]. Тобто психологічна взаємодія в освітньому просторі передбачає залучення всіх суб'єктів навчальної діяльності (комунікації), а також батьків.

Проте процес такої взаємодії через комунікацію стає можливим лише за наявності у студентів мотивації до соціальної активності, що також має певний суб'єктивний вимір. Так, у монографічному дослідженні, присвяченому соціалізації особистості, В. Москаленко застосовує й вимір генетичної психології, за яким соціальність людини з'являється ще до її народження, у потребі боротися за життя, а тому людина має перебувати в постійному русі, динамічних відносинах із довколишнім соціумом, тобто у розвитку «від однієї якісної ступені до іншої». Тобто соціалізація «відбувається через активне включення особистості у всі види взаємодії її життєвого простору» [5, С. 46, 49]. З. Ковальчук у генетичному аспекті розглядає й педагогічну взаємодію, відповідно до чого визначає принцип поліваріативності, за яким відбувається добір оптимальних шляхів удосконалення такої взаємодії через розвиток її засобів, прийомів і технік, що має «покращити перебіг і результати навчально-виховного процесу та стимулювати всіх учасників до самореалізації [8, С. 79], через що молода особистість стає зацікавленою у власному інтелектуальному й фаховому розвитку.

І зрештою постає ще один суб'єкт психологічної взаємодії в освітньому просторі – сім'я студента / учня, його батьки, які мають неабиякий вплив (навіть вирішальний) на формування особистості. Вони формують для цього власне середовище, що надає підтримку дитині у площині сприяння чи гальмування її саморозвитку. У такому разі, за словами В. Москаленка, діти набувають потрібних у житті загалом і навчанні зокрема комунікативних навичок – особистісної взаємодії, осмислення життєвих / суспільних норм і цінностей, засвоєння соціальних ролей (зокрема й гендерних, статевих). Означене власне середовище позначається вченими як «мала група», що поряд зі сприйняттям сім'ї як складової суспільства є «транслятором макросоціальних відносин» і «середовищем мікросоціальної взаємодії» [5, С. 46].

Функція транслявання передбачає в такому разі передання цінностей соціальної культури – релігійних традицій, етнічних і моральних стереотипів, коли батьки є своєрідним джерелом вибору дитини з-поміж такого комплексу потрібних елементів, у чому старші стають підсвідомим і свідомим прикладом для них. Це відбувається через постійне спілкування в колі сім'ї, починаючи з народження дитини, тобто комунікативний аспект постає й тут провідним, спрощуючи отримання потрібних знань і навичок. Навіть у складні періоди стосунків дітей із батьками в сім'ї перші все одно так чи інакше сприймають досвід старших. З іншого боку, для досвіду молодших важливим стає не лише приклад членів сім'ї, але й інших старших осіб, які складають найближче позашкільне оточення. Це може бути сусід,

тренер або партнер у певній грі – улюбленому занятті (музика, шахи, комп'ютерні ігри тощо). Тобто навіть прагнення незалежності як провідний чинник дорослішання «уживається» з потребою зовнішнього впливу на особистість.

Таким чином, сім'я та інші важливі (значущі) для юнака / юнку особи справляють вплив на процес його / її соціалізації, що зміцнюється в умовах навчального закладу під час взаємодії з учителем / викладачем, практичним психологом і групою однолітків. Головне в цьому процесі – формування нових якостей особистості, серед яких провідними стають комунікаційні.

Висновки. Отже, у межах соціально-психологічної взаємодії в освітній сфері визначаються рольові функції суб'єктів навчальної діяльності – студентів (реалізація мотивації до самореалізації та соціалізації), викладачів (побудова стратегії сприяння самореалізації та соціалізації студентів), і практичних психологів (посередництво у системі таких взаємовідносин, вплив як на студента, так і викладача, і загалом на комунікативний процес у навчальному закладі). Загалом усі зацікавлені в цьому процесі суб'єкти мають бути зацікавлені в розвитку студента як майбутнього фахівця.

Сьогодні, в умовах карантинних обмежень (пандемія COVID-19), студенти / школярі потрапили в нові психологічні умови взаємодії в освітньому просторі, коли в роботі з ними окрім консультативно-методичної (для учасників освітнього процесу) та просвітницької (для батьків учнів і студентів) функцій додається ще й превентивна – для захисту здоров'я та створення безпечних умов для спілкування під час навчання, а також молодь мотивується таким чином до саморозвитку й самоконтролю. Ці аспекти обов'язково мають враховуватися при плануванні роботи всіх служб кожного навчального закладу освіти України.

Джерела

1. Равчина Т. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі. *Вісник Львівського університету*. Сер. пед. 2005. Вип. 19. Ч.2. С. 3-16.
2. Гіряк А., Васильків О. Психологічні бар'єри у взаємодії викладача й студентів та шляхи їх ефективного подолання. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 79-90.
3. Горбань Г.О. Соціально-психологічний супровід соціалізації вчителя в умовах реформування освіти. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2017. № 4 (11). С. 15-22.
4. Джигун Л.М., Хімич В.Л. Педагогічне спілкування як складова професійної компетентності педагогів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 11-12 квітня 2019) / Мін-во освіти і науки України. Хмельницький: ХНУ, 2019. С. 41-42.*
5. Москаленко В.В. Соціалізація особистості : монографія. Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
6. Беседовська І.В. Специфіка соціалізації студентів-першокурсників на етапі адаптації до нових умов навчання. *Актуальні проблеми психології та соціальної в умовах кризового суспільства: мат-ли IV Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з міжнародною участю (24 квітня 2019 року)*. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 10-14.

7. Слободяник Н.В. Психолого-педагогічна взаємодія суб'єктів освітнього простору. *Психологічний часопис*. 2019. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_2_11
8. Ковальчук З.Я. Концептуальні генетично-психологічні основи оптимізації педагогічної взаємодії в освітніх закладах різного типу. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2016. Вип. 20. С. 74-83.
9. Березовська Л.І. Формування комунікативних умінь майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: мат-ли доповідей та повідомлень Мужнародної наук.-практ. конференції. Ужгород, 2016. С. 22-23.
10. Пасічник О.О. Соціальні уміння майбутнього педагога – комунікативний аспект. *Актуальні проблеми сучасної соціології, соціальної роботи та професійної підготовки фахівців*: мат-ли доповідей та повідомлень Мужнародної наук.-практ. конференції. Ужгород, 2016. С. 133-134.
11. Про оптимізацію діяльності працівників психологічної служби: лист МОН від 17.09.2015 № 1/9-442. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B5rM-UOlygmNWFVEbS1jUVBvUHM/view>

Кирпита Тамара Володимирівна
Національна металургійна академія України

2.4. Формування навичок критичного мислення на практичних заняттях з іноземної мови в немовному закладі вищої освіти

Активний розвиток суспільства, інтенсивні процеси глобалізації й інформатизації вимагають від сучасного здобувача освіти абсолютно нового типу мислення, який дасть змогу пристосуватися до постійних соціальних змін, генерувати нові ідеї, а також здійснювати комплексний аналіз отриманої інформації та давати їй об'єктивну оцінку. Саме тому в сучасному освітньому просторі важливу роль відіграє критичне мислення, яке є основою навчальної діяльності. Організація навчально-виховного процесу будь-якого навчального закладу повинна бути спрямована передусім на розвиток критичного мислення здобувачів освіти, що допоможе їм оволодіти основними компетенціями, які необхідні для соціалізації особистості та формування її індивідуальності. Сьогодні критичне мислення стає технологічною базою сучасної освіти, його розвиток диктується різноманітними соціальними зрушеннями та безперервним розвитком суспільства.

Бурхливий потік інформації, що його отримує сучасна людина з найрізноманітніших (часом досить сумнівних джерел), потребує ретельного аналізу. Критичне мислення ми бачимо саме такою здатністю до аналітичної обробки отриманої інформації, що супроводжується віднесенням її до категорії «істинної» чи «хибної».

Таким чином, критичне мислення допомагає вирішувати не лише навчальні й наукові, а й повсякденні питання: розпізнавати фейкову інформацію, маніпулятивні прийоми, у яких використовується псевдологіка, помилки логічного мислення (паралогізми). А отже, критичне мислення безпосередньо пов'язане з логікою.

Хоча в Україні термін «критичне мислення» досі загалом сприймається в негативному контексті як безсумнівна критика та